

Vojenské umění v bitvě u Kurska

Úspěchy Sovětské armády v zimě roku 1942 a 1943 a rovněž růst síly sovětských ozbrojených sil umožnily Hlavnímu velení přistoupit k rozpracování velkých útočných operací s cílem osvobodit okupovaná území a tak poskytnout pomoc spojencům ve společném boji s nepřitelem.

Ke splnění hlavního politického úkolu v daném období války — osvobození sovětské země od německých fašistických okupantů — Sovětská armáda musela vést mohutné údery na hlavní uskupení nepřítel, aby v daleko větší míře rozvinula činnost k vyhnání nepřítel z okupovaného území, osvobodit od fašistického jha milióny sovětských lidí a znovu získat důležité ekonomické prostory. Tyto cíle se staly základem na rozpracování plánu dalšího vedení války.

Hlavní stan vrchního velení předpokládal zahájit v létě roku 1943 rozsáhlé útočné operace s vedením hlavních úderů jednak na jihozápadním strategickém směru, jednak na západním směru. Sovětská vojska měla zničit hlavní síly skupin armád „Jih“ a „Střed“, rozbít nepřátelskou obranu na široké frontě od Smolenska po Černé moře, osvobodit nejdůležitější ekonomické prostory levobřežní Ukrajiny, dokončit osvobození prostorů středního Ruska a celého severního Kavkazu, překonat velkou strategickou čáru — řeku Dněpr.

Hlavní stan původně předpokládal, že sovětská vojska zahájí nejdříve útok. Ovšem získané hodnověrné údaje o plánech hitlerovského velení, které se znovu snažilo získat strategickou iniciativu, vedly v pochybnost o účelnosti takové činnosti. V polovině dubna přijal Hlavní stan předběžné rozhodnutí: Hlavní úsilí soustředit v prostoru Kurska, kde přípra-

vovala údery německá fašistická vojska, vyčkat zahájení jejich útoku, v průběhu obranného sražení oslabit jejich úderná uskupení a tak vytvořit výhodné podmínky pro přechod Sovětské armády do protíutoku a všeobecného strategického útoku.

Zámysl Hlavního stanu se vyznačoval rozhodností cílů, novými a originálními prvky. K odražení třetího útoku wehrmachtu a vedení velkých útočných operací předpokládal zasazení velkých sil a prostředků. K dosažení stanovených úkolů mobilizoval veškerou sílu socialistického státu.

V červenci až srpnu roku 1943 probíhala na prostorách středního Ruska a severovýchodní Ukrajiny jedna z největších bitev Velké vlastenecké války — bitva u Kurska. Urputných obranných a útočných sražení se zúčastnila na obou stranách ohromná množství vojsk a bojové techniky.

Hlavní tíhu operací v bitvě u Kurska nesla vojska Voroněžského a Středního frontu, která byla zesílena novými silami a prostředky. Oba fronty měly do zahájení operací 1 336 000 osob, přes 19 000 děl a minometů (bez reaktivního a PL dělostřelectva a 50mm minometů), 3444 tanků a samohybných děl (včetně 900 lehkých tanků) a 2172 letounů.

Sovětská armáda zmařila útok hitlerovců v samotném jeho začátku, doslova za několik dní. Dosud nikdy neutrpěla německá fašistická útočná strategie takový krach a v tak krátké době.

Vítězství sovětských ozbrojených sil u Kurska znamenalo zmaření posledního pokusu wehrmachtu získat strategickou iniciativu ve válce se Sovětským svazem. Otrásl celou válečnou mašinérii Němec-

ka a hitlerovské velení bylo nuceno přejít ke strategické obraně na všech frontách druhé světové války.

V kurské bitvě se projevila s novou silou převaha sovětského vojenského velení.

Bitva dokázala, že sovětské ozbrojené síly představují dobře sladěný organismus všech druhů vojsk. V tomto období došlo k dalšímu **rozvoji sovětského vojenského umění**.

Zvýšení úrovně technického vybavení Sovětské armády a také zkušenosti získané z minulých let války podstatně ovlivnily teorii a praxi přípravy a vedení strategických operací. Rozvíjely se a obohacovaly se novým obsahem takové **nejdůležitější principy sovětského vojenského umění jako je volba směru hlavního úderu, soustředování sil a prostředků, organizace strategické součinnosti mezi skupinami frontů a druhy ozbrojených sil a využívání strategických záloh**.

Soustředění mohutného uskupení sil a prostředků a vedení hlavního úderu na jihozápadním strategickém směru v létě a na podzim roku 1943 bylo vyvoláno souhrnem politických, ekonomických a vojenských důvodů. Zničení mohutných nepřátelských uskupení na tomto směru zásadně změnilo vojenskopolitickou situaci na frontě a vytvořilo výhodné podmínky k dalšímu vedení války. Byly osvobozeny důležité průmyslové a zemědělské oblasti Sovětského svazu; to přispělo ke zvětšení materiálních a lidských zdrojů státu a armády a ke zvýšení morálního ducha sovětských vojsk.

V létě roku 1943 řešilo sovětské vojenské umění problematiku **organizace a vedení plánované obrany**. Zámysl Hlavního stanu pro přechod k takové obraně vycházel ze správného zhodnocení vzniklé vojenskopolitické situace, z hlubokého rozboru plánů nepřítelů a všestranného zabezpečení obranné operace, která byla vedena v podmínkách, kdy sovětské velení mělo ve svých rukou strategickou iniciativu. Při přípravě kurské obranné operace mělo sovětské velení k dispozici mohutné uskupení vojsk, které mohlo vést nejen obrannou, ale také útočnou činnost. Tato skutečnost podstatně ovlivnila jak organizaci obrany (velká hloubka, vysoké operační taktické hustoty a včasné obsazení několika obranných prostorů vojsky), tak také charakter jejího vedení (schopnost odrážení úderů mohutných tankových uskupení nepřítelů a vysoká aktivnost).

Rozvoj obrany u Kurska byl charakterizovaný zvětšením hloubky a množstvím obranných postavení a pásem. Zahrnovala 6—7 pásem, členěných do hloubky 180 km.

Celková hloubka obrany na kurském směru dosáhla 300 km.

Každá armáda prvního sledu vybudovala tři pásma obrany. Na pravděpodobných směrech hlavních úderů nepřítelů je zaujala vojska.

Ohromný byl rozsah ženiijních prací. Jen v pasmu Voroněžského frontu bylo vyhloubeno 83 912 střeleckých a kulometných okopů a okopů pro protitankové zbraně, vybudováno 5322 velitelských stanovišť a pozorovatelů, 17 505 úkrytů a zemiňanek, položeno 637 500 protitankových a protipěchotních min, 593 km drátěných zátarasů. Délka zákojů a spojujících zákojů dosahovala 4240 km.

Přibližně stejný rozsah ženiijních prací byl vykonán i u Středního frontu.

Obrana měla jasně vyjádřený protitankový charakter. Její základ tvořily protitankové opěrné body, které byly zpravidla součástí praporečnic (rotních) rajónů obrany, a protitankové rajóny, budované samostatně nebo v rámci plukovních úseků obrany. PTO byla zesilována manévrem dělostřeleckých protitankových záloh. Systém palby protitankových opěrných bodů a rajónů byl sladěný s palbou dělostřelectva, které bylo rozmístěné v palebných postaveních pro přímou a nepřímou střelbu, i s palbou protitankových záloh. Důležitými prvky PTO, jejíž hloubka dosahovala 30—35 km, byly pohyblivé odřady zatarasovací a široce rozvinutý systém ženiijních překážek.

K odrážení úderů velkých sil nepřátelského letectva u Kurska byla organizována silná protivzdušná obrana frontů. Uskupení sil PVO frontů zahrnovalo 9 PL dělostřeleckých divizí, 26 samostatných pluků PL dělostřelectva malé ráže a 7 samostatných oddílů PL dělostřelectva střední ráže. V jejich sestavě bylo 1026 PL děl. To umožnilo chránit bojové sestavy vojsk palbou PL dělostřelectva ve 2 až 3 výškách.

Obrana vynikala vysokou odolností a aktivností, což se projevilo v širokém manévru druhými sledy a zálohami a ve vedení protiztečů a protiúderů. S využitím smělého manévru sovětská vojska nejen že dokázala stupňovat úsilí na hrotu úde-

rů nepříteli, ale vytvářet i silná uskupení na jeho bocích.

Zvětšilo se soustřeďování sil a prostředků na pravděpodobných směrech hlavních úderů nepříteli, zvětšila se hloubka protitankové obrany, ve které tanková a mechanizovaná vojska a dělostřelectvo byly používány jako prostředek k odrážení tankových útoků.

Mezi důležité problémy, které byly řešeny v bitvě u Kurska, patří organizace a vedení dělostřelecké protipřípravy na stupni frontu.

Nenadálými mohutnými dělostřeleckými palbami, vedenými Středním a Voroněžským frontem, byly způsobeny nepříteli značné ztráty, byly narušeno velení, snížena odolnost bojových sestav a zeslaben prvopočáteční úder.

Německé tankové sbory se dokázaly vklínit do obrany Středního frontu jen do hloubky 10–12 km, do obrany Voroněžského frontu do hloubky 35 km. Do větší hloubky obrany sovětských vojsk se vklínil nepřítel na jižním směru, kde soustředil proti Voroněžskému frontu do 1500 tanků a samohybných děl; proti vojskům Středního frontu do 1200 tanků a samohybných děl.

Aktivním vedením obrany sovětská vojska zmařila zámysl nepříteli, který předpokládá soustředěnými údery obklíčit a zničit svazky Sovětské armády v prostoru Kurska. Možnosti nepříteli v útoku byly v krátké době vyčerpány. Nepřítel byl bezmocný. Tak vznikly podmínky pro přechod do protiútku.

Hlavním druhem strategické činnosti Sovětské armády byl útok.

Zvláštností protiútku, který byl zahájen po zmaření operace německých fašistických vojsk, byla účast vojsk pěti frontů včetně těch, které nebyly použity v obranném sražení. Důležitý význam mělo stanovení doby přechodu do protiútku. Byl zahájen v době, kdy bezmála všechny síly úderných uskupení nepříteli byly zasazeny do urputných bojů a měly již značné ztráty. Těsná součinnost vojsk pěti frontů a hluboká operační sestava úderných uskupení, která měla dostatek pohyblivých svazků a tankových svazů, byly základem vysoké úderné síly, manévrovosti a narůstání úsilí vojsk. To značně omezilo možnosti nepřátelského velení při odrážení úderů sovětských vojsk.

Sovětské vojenské umění úspěšně vyřešilo problém **vytvoření a využití strategických záloh**. Na začátku kurské bitvy bylo v záloze Hlavního stanu 9 vševojsko-

vých, 2 tankové a 1 letecká armáda. (63 střeleckých a 15 jezdeckých divizí, 8 tankových a 5 mechanizovaných sborů a 15 leteckých divizí). Včasné vytvoření strategických záloh a jejich dovedné využití do značné míry předurčilo úspěch útočných operací v létě roku 1943.

Hlavní část strategických záloh byla soustředěna na hlavním, jihozápadním směru (58 % osob, 66 % tanků a SHD, 62 % děl a minometů a letecké sbory ze zálohy Hlavního velení). Zvláštností vytvoření strategických záloh bylo vyvedení útvarů, svazků a svazů ze sestavy bojujících vojsk při zachování jejich tabulkových počtů a organizace. Velkou část ve složení strategických záloh tvořily armádní svazy. V záloze Hlavního stanu byl vytvořen frontový svaz — Stepní vojenský okruh (Stepní front) — nejsilnější záložní vyšší svaz v době trvání Velké vlastenecké války. Zvyšovalo se množství záloh a neustále se měnila jejich kvalita v důsledku zavádění nové bojové techniky a výzbroje do vojsk a rovněž zvyšování úrovně bojové a politické přípravy.

Strategické zálohy, které byly odeslány k bojujícím armádám, byly využívány k plnění různých úkolů, např. k odrážení úderů nepříteli v průběhu obranného sražení, narůstání síly úderů při přechodu do protiútku a k zesílení frontů při rozvíjení strategického útoku. Včasné zasazení strategických záloh do sražení zásadně ovlivnilo a změnilo průběh ozbrojeného zápasu ve prospěch sovětských vojsk.

Sovětská armáda získala zkušenosti z organizace **vedení postupných strategických útočných operací** na široké frontě a v hloubce. Byly vedeny na několika směrech a do velké hloubky s použitím dálkového letectva a vojsk PVO státu. Příkladem postupných operací vedených na široké frontě je útok vojsk levého křídla Západního, Brjanského a Středního frontu proti orlovskému, Voroněžskému a Stepního frontu proti bělorodsko-charkavskému uskupení nepříteli v červenci až srpnu roku 1943. Vedením postupných útočných operací sovětské velení znemožnilo nepříteli manévr silami a prostředky a vytvářelo podmínky k jeho zničení po částech. Při vedení strategického útoku sovětské velení úspěšně používalo takových forem vedení strategických operací, které nejvíce odpovídaly situaci, tj. hluboký čelní úder k rozdělení strategické fronty nepříteli a rozvíjení útoku do boků (bělorodsko-charkovská operace); několik úderů vedených k ničení nepříteli po částech a k rozvíjení útoku do hloubky a do boků (orlovská operace).

Při širokém rozmachu strategického útoku v létě roku 1943 bylo dosaženo **přesné organizace součinnosti frontů**, které působily jak na různých směrech, tak i na jednom směru, dále sladění druhé ozbrojených sil a druhé vojsk.

Útok vojsk levého křídla Západního a Brjanského frontu proti orlovskému uskupení nepřítel donutil německé fašistické velení zastavit útok na Kursk ze severu a přesunout ze sestavy úderného uskupení velké síly k blokování úderů těchto frontů. Tak ulehčilo situaci vojsk Středního frontu a vytvořilo podmínky pro jejich přechod do protiútku.

Sovětské velení získalo bohaté zkušenosti z **organizace průlomu předem připravené obrany a rychlého rozvíjení v operační hloubce**. Toho bylo dosahováno soustředováním sil a prostředků na určité směry s využitím smělého a pružného manévru, současným ničením dělostřelectva a údery letectva, začleněním do sestavy úderných uskupení mohutných pohyblivých svazků a svazů a vedením rozhodného pronásledování vojsk nepřítel.

Úspěchu strategického útoku v roce 1943 napomáhalo to, že sovětské vojenské letectvo vybojovalo **strategickou nadvládu ve vzduchu**, kterou udrželo až do konce války. Úporný a intenzivní boj za získání nadvlády trval více než dva roky a skončil v průběhu kurské bitvy vítězstvím sovětského vojenského letectva. Vybojování nadvlády ve vzduchu a její trvalé udržení na celé sovětsko-německé frontě bylo zabezpečeno kvantitativními a kvalitativními změnami v sovětském vojenském letectvu a rostoucími znalostmi leteckých velitelů všech stupňů.

Ve vzdušných operacích a sraženích sovětské vojenské letectvo vedlo celou řadu úderů na letectvo nepřítel, zničilo jeho nejdůležitější uskupení a nejlépe připravené a zkušené letecké kádry nepřítel. Doplnit velké ztráty, zvláště v leteckém personálu, hitlerovské velení nebylo schopné. Sovětské vojenské letectvo zabezpečilo spolehlivou ochranu vojsk a objektů týlu, vytvořilo výhodné podmínky pro organizaci a vedení strategických operací frontů.

Sovětské vojenské umění bylo obohaceno o novou formu operačního použití spojených sil letectva ke zničení leteckých uskupení nepřítel — **letecké operace vojenského letectva**, kterých se současně zúčastnilo několik leteckých armád a svazků dálkového letectva. Dále se rozvíjel **letecký útok**, který byl veden v plném rozsahu v protiútku u Kurska. Letecký útok spočíval v neustálém působení všemi silami letectva na nepřítel do celé ope-

rační hloubky v průběhu celé útočné operace.

Letecká příprava průlomu obyčejně začínala v noci před útokem. Byly v ní použity frontové a dálkové bombardovací letouny, které vedly údery na objekty v hlavním pásmu obrany nepřítel s cílem zničit jeho opevnění, palebné prostředky, vyčerpát a umlčet živou sílu. Přímé letecké přípravy se zúčastnily síly frontového letectva. Časově byla vždy v souladu s dělostřelečnou přípravou a jejím úkolem bylo umlčet dělostřelectvo, opěrné body a uzly obrany nepřítel, dále narušit velení vojskům v taktické hloubce obrany. **Letecká podpora** útoku byla vedena jak soustředěnými údery tak i posloupnou činností skupin bombardovacího a bitevního letectva. V jejím průběhu byly postupně ničeny minometné a dělostřelecké baterie, dále jednotlivá ohniska odporu, která bránila pozemním vojskům v útoku. Současně letectvo ničilo zálohy a vojska nepřítel v protiútku.

V útočných operacích v létě roku 1943 bylo obohaceno operační umění vojenského letectva zkušenostmi z vedení letecké podpory a ochrany tankových armád při jejich zasazení do sražení a činnosti v operační hloubce.

Ve druhé polovině roku 1943 se dále rozvíjelo **vojenské umění vojsk PVO státu**. Hlavním úkolem vojsk PVO bylo chránit před údery ze vzduchu velká administrativní, politická a průmyslová centra evropské části SSSR. V tomto období války měla značný význam ochrana vojsk při útoku na široké frontě a důležitých železničních uzlů a objektů, na kterých závisela nepřetržitost využívání komunikací ve frontovém pásmu. V průběhu strategického útoku plnila vojska PVO úkol organizace protivzdušné obrany objektů na osvo- bozeném území.

Po vybojování strategické nadvlády ve vzduchu sovětským vojenským letectvem změnila se zásadně situace, ve které působila vojska PVO. Většina svazků, které chránily týlové objekty v hloubce státu, bojovala hlavně s průzkumnými letouny nepřítel. To umožnilo značnou část sil a prostředků použít k plnění úkolů ve prospěch vojsk v útoku se současným zabezpečením spolehlivé ochrany velkých administrativních a politických center a nejdůležitějších průmyslových prostorů Sovětského svazu.

Zvláštní pozornost při používání vojsk PVO byla věnována součinnosti s PVO pozemních vojsk, včasnému uvědomování o vzdušném nepříteli, sladěnému použití všech sil a prostředků protivzdušné obrany k vedení úderů na nepřátelské letou-

ny v průběhu celého jejich letu k objektu. Vytvoření zónové PVO a PVO objektů, kterými byly chráněny rozsáhlé prostory, bylo dalším krokem v operačně strategickém využití tohoto druhu ozbrojených sil.

V podmínkách úspěšného rozvíjení útoků Sovětskou armádou byl ke včasné ochraně objektů a komunikací široce využíván manévr vojsk PVO, která byla přisunována z hloubky státu.

Nejaktivnější byla PVO, která zabezpečovala nepřetržitou práci železnic ve frontovém pásmu. Použití značných sil PVO, přesné velení a součinnost s vojskovými prostředky a frontovým letectvem napomáhaly úspěšné obraně komunikací.

Mezi charakteristické rysy **bojového použití vojsk PVO státu** patřily:

- vytvoření kruhové, hluboce členěné ochrany center, objektů a prostorů, jejichž uchování bylo životně důležité pro celý stát a armádu;

- použití širokého manévru svazky PVO, který umožnil narůstání síly úderů a soustředění úsilí na rozhodujících směrech;

- centralizované velení vojskům;

- těsná součinnost s operačními svazy jiných druhů ozbrojených sil.

Komunistická strana a sovětská vláda věnovaly zvláštní pozornost **mobilitě týlu** sovětských ozbrojených sil, zvláště ve složitých podmínkách situace, která se vytvořila v létě roku 1943. Strategický útok Sovětské armády, velká hloubka operací, vysoké tempo postupu vojsk a narůstání spotřeby materiálních prostředků kladly ještě vyšší požadavky na organizaci práce týlu. Z ústředních základů a skladů dostaly fronty 3 milióny tun munice (tj. dvakrát více než v roce 1942). Celková spotřeba PHM se zvýšila ve srovnání s předcházejícím rokem o 599 tisíc tun a tvořila 3 216 000 tun. Zvětšení rozsahu práce při skladování, přípravě, opravách, obnovování, rozdělování a včasné dodávání vojskům ohromného množství různých předmětů vojenského určení zvýšilo úlohu hlavního týlu, počty železničního vojska a automobilních útvarů. Přes velké potíže pracovníci dopravy zabezpečili frontu vším potřebným k vedení operací.

Po zásadním ukončení reorganizace týlu na všech stupních velení sovětských ozbrojených sil, po změnách v systému přísunu materiálu a náhradních dílů svazkům a útvarům a po přiblížení ústředních základů a skladů k čáře dotyku týlu úspěšně napomohl k dosažení strategických cílů.

V plánování a vedení letních operací v roce 1943 se znovu projevil tvůrčí a pokrokový charakter sovětského vojenského umění. To našlo svůj odraz ve větší pružnosti použití různých forem a způsobů vedení ozbrojeného zápasu, v dosažení jednoty teorie a praxe při organizaci a vedení útočných a obranných operací, ale také v útočném a obranném boji.

Velitelé, náčelníci, štáby a političtí pracovníci prošli do roku 1943 těžkými zkouškami a získali zkušenosti, které jim umožnily hlouběji proniknout do podstaty probíhajících jevů války, vidět tendence v rozvoji vojenství, správněji určovat nejdůležitější směry a náročně velet vojskům.

Jednota politického a vojenského řízení, rozpracovaná leninskou stranou a zakotvená v nových organizačních formách, byla jedním z nejdůležitějších faktorů úspěšného vedení války. Státní výbor obrany jako nejvyšší orgán státního řízení, nejenže stanovil ozbrojeným silám konkrétní úkoly, ale vytvářel i materiální předpoklady k jejich úspěšnému plnění.

Na základě dvouletých zkušeností ozbrojeného zápasu Hlavní stan pokračoval v cílevědomém, pružném a reálném plánování strategických operací, řešil otázky soustřeďování sil a prostředků na nejdůležitějších směrech, dovedně organizoval součinnost druhů ozbrojených sil a jejich všestranné zabezpečení, organizoval kontrolu a včasnou pomoc vojskům prostřednictvím svých představitelů.

Důležitou úlohu při zabezpečování strategického řízení měl **generální štáb**, který byl pracovním orgánem Hlavního stanu. Zdokonaloval formy a metody práce při plánování a vedení operací, kontrole plnění směrnic Hlavního stanu a zevšeobecnování zkušeností z války. Značnou práci vykonával generální štáb při přípravě letních operací. Generální štáb soustředil hlavní síly na zabezpečení a vybudování hluboce členěné obrany u Kurska, přesun silných strategických záloh do tohoto prostoru, soustředění materiálních prostředků a dále na organizaci činnosti vojenského letectva k ničení nepřátelských komunikací a vybojování nadvlády ve vzduchu.

Generální štáb perspektivně plánoval a staral se o zabezpečení svazů a svazků výzbrojí, municí, bojovou technikou a různým materiálem. Jeho činnost byla dále soustředěna na organizaci vojenské dopravy, zejména ve spojitosti s přeskupováním a přesuny vojsk a potřebou vytvořit materiální zásoby na rozhodujících směrech. Značně účinná byla práce důstojníků generálního štábu, kteří byli neustále ve štábech frontů, armád a v řadě samostatných sborů. Důstojníci generální-

ho štábu aktivně pomáhali velitelům svazků. S jejich pomocí generální štáb nejenže získával doplňující informace, ale také kontroloval plnění směrnic, rozkazů a nařízení Hlavního velení, generálního štábu atd.

Velitelství a štáby frontů a armád pokračovaly ve **zdokonalování velení vojskům**. Hlavní úkoly v jejich činnosti byly:

- organizace bojové přípravy vojáků;
- doplňování vojsk;
- plánování, všestranná příprava a zabezpečení operací;
- velení vojskům v průběhu bojové činnosti;

— výběr a rozmístování velitelských kádrů.

Velitelé a politické orgány jak při přípravě, tak i v průběhu operací neustále pečovali o konkrétní a nepřetržitou stranickopolitickou práci.

Ozbrojený zápas v létě roku 1943 svědčí o tom, že sovětské vojenské řídicí orgány ve své činnosti důsledně vycházely z hodnocení možností státu, lidu a armády a možností nepřítele. Při řešení politických úkolů v průběhu operací sovětské vojenské umění přesvědčivě dokázalo svou převahu nad vojenským uměním fašistických armád.

Bitva u Kurska se stala jednou z nej důležitějších etap na cestě k vítězství Sovětského svazu nad fašistickým Němcem. Co do rozmachu, intenzity a výsledků řadí se mezi největší bitvy druhé světové války. Bitva trvala necelé dva měsíce. Za tuto dobu na poměrně nevelkém území probíhalo urputné střetnutí obrovského množství vojsk, vyzbrojených v té době nejmodernější bojovou technikou. Na obou stranách se srazení zúčastnilo přes 4 milióny lidí, více jak 69 tisíc děl a minometů, přes 13 tisíc tanků a samohybných děl a necelých 12 tisíc bojových letounů. Na straně wehrmachtu se jí zúčastnilo přes 100 divizí; to tvořilo více jak 43 procent divizí, které bojovaly na sovětsko-německé frontě. Vítězná tanková srazení Sovětské armády byla největší ve druhé světové válce.

Nesplnily se naděje vojenskopolitického vedení „třetí říše“ na úspěch operace. Sovětská vojska v průběhu této bitvy zničila 30 divizí, wehrmacht ztratil asi 500 tisíc vojáků a důstojníků, 1,5 tisíce tanků, 3 tisíce děl a přes 3,7 tisíc letounů.

Zvláště těžké porážky připravila Sovětská armáda tankovým svazkům hitlerovské armády. Z 20 tankových a motorizovaných divizí, které se zúčastnily bitvy u Kurska, 7 zcela zničila a ostatním způsobila značné ztráty. Fašistické Německo již nedokázalo zcela nahradit tyto ztráty.

V této bitvě definitivně zkrachovala útočná strategie wehrmachtu, ztroskotaly jeho pokusy znovu získat strategickou iniciativu a obrátit průběh války ve svůj prospěch. Sovětské velení zcela upevnilo ve svých rukou strategickou iniciativu a neztratilo ji do skončení války. Poměr sil a prostředků po kurské bitvě se rozhod-

ným způsobem změnil ve prospěch Sovětské armády. Ozbrojené síly nacistického Německa a jeho spojenců byly nuceny přejít k obraně na všech válčících druhé světové války.

Krach útočné strategie na Východě donutil velení wehrmachtu hledat nové způsoby vedení války, aby se pokusilo zachránit fašismus od blížící se porážky. Ve svých plánech počítalo s převedením války na poziční formy a se získáním času, spoléhalo na to, že se mu podaří vnést rozkol do antihitlerovské koalice.

Bitva u Kurska měla rozhodující vliv na vývoj událostí na sovětsko-německé frontě a vytvořila předpoklady pro rozvinutí nových velkých útočných operací. Již v srpnu bez jakékoli přestávky protiútok u Kurska začal přerůstat ve všeobecný strategický útok sovětských ozbrojených sil na frontě v délce 2 tisíce kilometrů — od Velikých Luk po Azovské moře. Nepřítel utrpěl porážky v Donbase, na levobřežní Ukrajině a na středním úseku fronty. Pod úderem sovětských vojsk ustupovaly německé fašistické armády na západ. Ke konci roku osvobodila sovětská vojska celou levobřežní Ukrajinu a Tamanský poloostrov, začala osvobozovat Bělorusko. Zničila takzvaný Východní val, osvobodila Kyjev a vytvořila výhodné podmínky k osvobození pravobřežní Ukrajiny.

Úplná porážka německých fašistických armád u Kurska svědčila o rostoucí ekonomické, politické a vojenské síle Sovětského svazu. Vítězstvím u Kurska bylo výsledkem velkého hrdinství sovětských ozbrojených sil a obětavé práce sovětského lidu. Bylo to nové vítězství moudré politiky komunistické strany a sovětské vlády.